

Adjektíva na -ský/-sky od francúzskych zemepisných názvov

Karel Sekvent, Pedagogická fakulta MU Brno

Kľúčové slová: francúzština, zemepisné názvy, slovenčina, odvodzovanie, adjektíva

Mots-clés: le français, noms de lieux, le slovaque, dérivation, adjectifs

Odvodzovanie prídavných mien príponami -ský/-sky od francúzskych zemepisných názvov patrí k tým oblastiam dotyku a prieniku slovenského a francúzskeho jazyka, ktorým sa napriek dlhodobu pretrvávajúcej problematike nevenuje v kodifikačných príručkách slovenského jazyka dostatočná pozornosť. Chceme sa pokúsiť o komplexný pohľad na danú problematiku a zaoberať sa postupne úzom adjektív na -ský/-sky, ich kodifikovanými podobami a štúdiami o kodifikácii, s cieľom predložiť návrh pravidla – normy, ktorou by sa derivácia adjektív od francúzskych zemepisných názvov mohla riadiť.

Spisovný úzus slovenských adjektív odvodených od francúzskych zemepisných názvov príponami -ský/-sky si doteraz nevytvoril pevnú vnútornú derivačnú normu a pretože – okrem iného – nenachádza primeranú oporu v kodifikácii, vykazuje určitý stupeň rozkolísanosti.

Pre výber jednej z prípon -ský/-sky je rozhodujúca kvantita poslednej slabiky odvodzovacieho základu. Pri krátkej poslednej slabike základu treba použiť príponu -ský, pri dlhej slabike príponu -sky. Výber dlhej alebo krátkej prípony je teda zároveň ukazovateľom toho, z akej koncovej kvantity odvodzovacieho základu vychádzal používateľ pri odvodzovaní adjektíva. Keďže je v našom prípade odvodzovacím základom francúzsky zemepisný názov, možno podľa kvantity prípon -ský/-sky v odvodenom slove rozpoznať, či používateľ rešpektoval pôvodnú kvantitu koncovej slabiky zemepisného názvu, t. j. kvantitu, ktorú má koncová slabika vo francúzštine, alebo či používateľ vychádzal z inej kvantity, t. j. z takej, ktorú vníma, predpokladá alebo vyvodzuje.

Ak zvolíme za kritérium pôvodnú kvantitu koncovej slabiky, môžeme povedať, že sa v súčasnom spisovnom úze prejavujú nasledujúce štyri tendencie (uvádzame ich v poradí od najfrekvencovanejšej po najmenej frekvencovanú; príklady sme vyexcerpovali z preloženej beletrie a z pôvodnej slovenskej odbornej literatúry časovo zhruba vymedzenej rokmi 1960-1995 a vybrané príklady citujeme v nom. sg. mužského rodu):

1. pôvodná krátka slabika ostáva krátkou aj v slovenskom deriváte, napr. *bordeauxský* (Bordeaux), *châteaurouxský* (Châteauroux), *fontainebleauský* (Fontainebleau), *nesleský* (Nesle), *saint-germainský* (Saint-Germain), *tuilerieský* (Tuileries), *verdunský* (Verdun), atď.;

2. pôvodná dlhá slabika sa v slovenskom deriváte stáva krátkou, napr. *amboiský* (Amboise), *chambordský* (Chambord), *cherbourský* (Cherbourg), *gardský* (Gard), *landský* (Landes), *limogeský* (Limoges), *luxemburský/luxembourský* (Luxembourg), *nantský* (Nantes), *oranžský* (Orange), *saumurský* (Saumur), *tourský* (Tours), *varský* (Var), *vendômský* (Vendôme), *versaillský* (Versailles), atď.;

3. pôvodná krátka slabika sa v slovenskom deriváte stáva dlhou, napr. *bordeauxsky*, *domrémsky* (Domrémy), *orléanský* (Orléans), *medánsky* (Médan), *tuilerijský*, atď.;

4. pôvodná dlhá slabika ostáva dlhou aj v slovenskom deriváte, napr. *roquefavourský* (Roquefavour), *vendômský*.

Bokom ponechávame niektoré pravopisné a morfológické osobitosti citovaných derivátov. Skúmali sme spolu zhruba 150 odvodených adjektív. Vzájomný pomer v úze sa vyskytujúcich adjektív s dlhou a krátkou príponou možno vyjadriť číslom 4 (-ský) : 1 (-sky).

V spisovnom úze možno konštatovať aj individuálnu rozkolísanosť, individuálne váhanie nad výberom prípony *-ský* alebo *-sky* pri jednom používateľovi v rámci jedného textu, typu *vendômský* – *vendômsky*, *médanský* – *medánsky*.

Rozbor slovenských uzuálnych derivátov ukazuje, že sa pri ich odvodzovaní zásadne vychádza zo základnej podoby francúzskeho zemepisného názvu. Nevychádza sa z francúzskeho adjektívneho derivátu, v ktorom býva základná podoba názvu niekedy podstatne obmenená. Napr. menu mesta *Bordeaux* zodpovedá vo francúzštine prídavné meno *bordelais*, avšak v slovenčine prídavné meno *bordeauxský*. Podobne: *Fontainebleau*, *bellifontain* – *fontainebleauský*, *Sèvres*, *sévrien* – *sèvreský*, *Saint-Germain*, *saint-germinois* – *saint-germainský*, *Tours*, *tourangeau* – *tourský*, *La Châtre*, *castrais* – *lachâtreský*. Len v skutočne ojedinelých prípadoch slovenský derivát naznačuje, že sa vychádzalo z francúzskeho derivátu: *Morbihan*, *morbihannais* – *morbihannský* (zdvojené n). Napriek tomu považujeme tento uzuálny trend, totiž že sa pri odvodzovaní slovenských adjektív príponami *-ský/-sky* vychádza zo základnej podoby francúzskeho zemepisného názvu, za pevný a stabilizovaný. Ako taký je v celej oblasti používania francúzskych vlastných mien a slov vôbec v spisovnej slovenčine (s mnohými kolísaniami a protirečivými tendenciami) skôr výnimočný, a preto stojí za osobitné zaznamenanie.

Vo francúzštine je koncová slabika základného zemepisného názvu prízvukná. Je dlhá alebo krátka. Ústne samohlásky sú v koncových prízvukných slabikách dlhé pre niektorou z vyslovovaných dĺžiacich spoluhlások *r*, *v*, *z*, *ž* alebo pred spoluhláskovou skupinou *vr*. Zatvorené [o], [ö] ako aj [a] sú dlhé aj pred niektorými inými spoluhláskami. Nosové samohlásky sú v prízvuknej slabike dlhé pred hociktorou vyslovovanou spoluhláskou. V ostatných prípadoch a v neprízvukných slabikách sú samohlásky krátke, to znamená že aj pôvodná dlhá v prízvuknej koncovej slabike základu je krátka v neprízvuknej predposlednej slabike derivátu. Francúzska kvantita je teda daná prízvuknou/neprízvuknou polohou a závisí aj od nasledujúcich vyslovovaných spoluhlások (Ohnesorg, 1965; Dohalská-Schulzová 1992). Na ilustráciu uvedme aspoň tieto príklady: *Rochefort* [rošfór] – *rochefortais* [rošforte], *Brive* [brív] – *brivois* [brivua], *Orange* [oránž] – *orangeois* [oranžua], *Gironde* [žirónd] – *girondin* [žirondén, so slovenským vnímaním koncového *-én* ako dlhého], apod.

V slovenčine sa francúzska kvantita vníma pomerne nejednotne. Rozbor niektorých všeobecných a osobných vlastných mien prevzatých z francúzštiny ukazuje, že sa v nich pôvodná dĺžka/krátkosť samohlások niekedy zachováva, inokedy sa však francúzske dlhé samohlásky skracujú a dosť často sa francúzske krátke samohlásky predlžujú. Vyššie uvedené štyri tendencie variácií kvantity v slovenských derivátoch adjektív na *-ský/-sky* sa zhodujú s kvantitatívnymi variáciami v apelatívach prevzatých z francúzštiny ako aj s kolísaním kvantity vo francúzskych osobných propriách používaných v slovenskom kontexte. Niet pravidiel pre zaobchádzanie s francúzskou kvantitou v apelatívach a zemepisných názvoch použitých v slovenčine, pravidlá navrhované Á. Kráľom a J. Bartošom (1988) pre kvantitu v osobných propriách sú problematické (Sekvent, 1996, 2005).

V uzuálnych adjektívach na *-ský* sa prejavuje pôvodná francúzska kvantita (krátka ostáva krátkou) a pôvodná francúzska systémová, pozičná viazanosť dĺžky na prízvuk (dlhá sa skrakuje prechodom slabiky do neprízvuknej pozície).

V uzuálnych adjektívach na *-sky* sa prejavuje pôvodná francúzska kvantita (dlhá ostáva dlhou) a slovenská, lepšie povedané niektorými slovenskými používateľmi vnímaná, predpokladaná alebo vyvodzovaná kvantita (krátka sa stáva dlhou). V ponechaní pôvodnej dlhej a v predĺžení pôvodnej krátkej sa prejavuje potlačenie pôvodnej pozičnej viazanosti francúzskej kvantity.

Je zrejmé, že v skupine adjektív na *-sky* sa uplatnili heterogénnejšie derivačné postupy ako v skupine na *-ský*. Hlavným problémom však ostáva nateraz fungujúca, ničím

neregulovaná ľubovôľa pri vnímaní francúzskej kvantity a jej aplikovanie na preberané slová a od nich odvodené adjektíva.

Kodifikačné príručky spisovnej slovenčiny zatiaľ nedospeli k formulovaniu pravidla pre odvodzovanie adjektív príponami *-ský/-sky* od francúzskych zemepisných názvov a uvádzajú iba jednotlivé odvodeniny. Najviac, okolo 85 (keď zoberieme do úvahy aj zemepisné názvy z mimofrancúzskych teritórií, avšak nepochybne nepochybne s francúzštinou spätých, ako *Bône*, *Port-au-Prince*, *Yaoundé*), ich má 6. zväzok Slovníka slovenského jazyka (SSJ, 1968), oddiel Zemepisné názvy. Od tohto počtu treba oddeliť skupinu názvov zdomácnených, poslovenčených, typu *Loira* (pôvodne Loire), *Lurd* i *Lurdy* (Lourdes), *Orleán* (Orléans), *Paríž* (Paris), *Pyreneje* (Pyrénées), *Remeš* (Reims), *Vogézy* (Vosges), *Ženeva* (Genève), atď., hoci aj v nej možno konštatovať protichodné tendencie, porov. *Bretónsko*, *bretónsky* versus *Gaskonsko*, *gaskonský*, alebo nesprávne označenie kvantity v pôvodnej výslovnosti názvu, porov. *Lourdes* [lúrd] - správne [lurd], *Provence* [provans] - správne [prováns], *Orléans* [orléan] - [orlean], *Seine* [sén] - [sen]. Adjektíva na *-ský/sky* odvodené od zdomácnených názvov možno v zásade akceptovať. Vyznačovanie pôvodnej kvantity v SSJ, či už správne alebo nesprávne, umožňuje komplexnejšiu analýzu derivátov.

Rozbor ostatných kodifikovaných adjektív na *-ský/-sky*, odvodených od nezdomácnených názvov, prináša zistenia obdobné výsledkom vyššie uvedeného rozboru uzuálnych adjektív. Pôvodná správna dĺžka sa buď rešpektuje a pripája sa krátka prípona, porov. *Liège* [lijéž] - *liěžsky*, alebo sa nerešpektuje a pripája sa dlhá prípona, porov. *Cherbourg* [šerbúr] - *cherbourský*, *Saint Pierre* [sén piér] - *saintpierský*, *Toulouse* [tulúz] - *toulouský*. Chybne identifikovaná pôvodná dĺžka sa buď rešpektuje a pripája sa krátka prípona, porov. *Poitiers* [poatjé] - *poitiersky*, alebo sa nerešpektuje a pripája sa dlhá prípona, porov. *Calais* [kalé] - *calaiský*, *Dijon* [dyžón] - *dijonský*, *Rouen* [ruán] - *rouenský*. V mnohých prípadoch sa správne identifikuje pôvodná krátka samohláska v základnom tvare názvu a pripája sa dlhá prípona: *Lyon* [lijon] - *lyonský*, *Montpellier* [monpelje] - *montpellierský*, *Toulon* [tulon] - *toulonský*, *Verdun* [verdön] - *verdunský*; ojedinele sa pripája krátka prípona: *Amiens* [amjen] - *amiensky*. V niekoľkých prípadoch sa pôvodná dlhá samohláska interpretuje ako krátka, ale dôsledne s touto interpretáciou sa pripája dlhá prípona: *La Manche* [lamanš, pôvodne lamánš] - *lamanšský*, *Nantes* [nant, pôvodne nánt] - *nantský* i *nanteský*, *Versailles* [versaj, pôvodne versáj] - *versailský*. Zdá sa, akoby v týchto prípadoch mala na skrátení pôvodnej dlhej samohlásky spätný vplyv ustálená podoba odvodených prídavných mien.

Vyvrholením celkových zjavných rozpakov nad výberom prípony *-ský* alebo *-sky* je v SSJ kodifikovaná derivácia od názvu *Bordeaux* [bordó, pôvodné krátke koncové *o* sa vníma ako dlhé, jestvuje aj apelatívum bordó „bordová farba“] v podobe *bordeauxský* s výslovnosťou [bordóski]! Podobne pri talianskom názve *Lago Maggiore* [madžóre] - *lagomaggiorský* [vyslov. -džórski]. Prirodzenou tendenciou čitateľa uvedených derivátov je však realizovať v prípone *-ský* dlhé *i* v súlade s písmom a samohlásku v predchádzajúcej slabike vysloviť krátko.

Pravidlá slovenského pravopisu (1991, 2000) však kodifikujú derivát *bordeauxsky* s výslovnosťou [bordóski]. Pohľadom do ďalších kodifikačných príručiek zisťujeme iné typy odchýlok. Napr. *versailský* (SSJ) - *versailleský* Pravidlá slovenského pravopisu (1971), alebo *Toulouse* nesklonné (SSJ) - *Toulouse*, z *Toulousa* (Morfológia slovenského jazyka, s. 126). Pre naše úvahy nie sú podstatné, pravda, ak v druhom z dubletných tvarov typu *nantský* - *nanteský*, *versailský* - *versailleský*, nepredpokladáme výslovnosť *e* pred *-ský*.

V SSJ je pomer odvodených adjektív 8 (*-ský*) : 1 (*-sky*). Je to dané najmä tým, že väčšina do slovníka zaradených francúzskych zemepisných názvov má v základnej podobe krátku koncovú slabiku (tak je tomu aj v celom súbore francúzskych toponým), ako aj tým, že

– ako sme ukázali – pôvodná dlhá koncová slabika, či už reálna alebo fiktívna, nebráni pripojeniu dlhej odvodzovacej prípony *-ský* a napokon tým, že sa v niektorých prípadoch pôvodné dlhé samohlásky v základnom tvare názvu krátia. Súhrne možno konštatovať, že derivačný proces adjektív na *-ský/-sky* v SSJ sa neriadi pevným pravidlom alebo súhrnom pravidiel. Značne ľubovoľne sa zaobchádza s pôvodnou kvantitou v základných tvaroch zemepisných názvov a voľba dlhej prípony *-ský* alebo krátkej prípony *-sky* nezávisí od kvantity koncovkej slabiky pôvodného názvu. Rytmický zákon nefunguje.

Danej problematike sa dosiaľ venovali dve štúdie o kodifikácii. L. Dvonč (1974) píše: „Najskôr sa rytmičný zákon dodržiava pri derivátoch francúzskych názvov, v ktorých sa kvantita označuje spojením istých písmen ako napr. eau, ou, ieu... longjumeausku pláň, lieuxsky, meauxsky, pairských talároch, cambraiskeho“ (s. 107-108). Označenie dlhej samohlásky vidí L. Dvonč aj v grafémach *è, ô*, hoci tu ide o iné vyznačenie dĺžky ako v slovenčine (s. 103-104).

K. Palkovič (1975) navrhuje zjednotiť pravopis adjektív tak, „aby sa písali podľa výslovnosti, t. j. s krátkou príponou, pričom by dĺžku predposlednej slabiky signalizovala cudzia skupina samohlások, napr. toulousky“ (s. 360).

Obe štúdie sa pokúšajú o riešenie problému aspektom označovania kvantity v pôvodných názvoch. Správna identifikácia pôvodnej kvantity má nepochybne prvoradý a základný význam pre uplatnenie rytmičného zákona. Avšak spôsobom aplikovaným v uvedených štúdiách sa k nej nedospeje. Z hľadiska systému francúzskeho jazyka, osobitne z hľadiska systému vzťahov francúzskej ortografie a ortoepie, totiž neobstojí názor, že sa vo francúzskych názvoch označuje kvantita spojením istých písmen, prípadne skupinou samohlások (podmienky francúzskej kvantity sme stručne zhrnuli vyššie; z adjektív citovaných L. Dvončom má dlhú samohlásku iba základ pre *pairsky*. Tento názor napokon neobstojí ani z hľadiska slovenčiny, z hľadiska slovenského používateľa, derivátora. Keby sme ho totiž chápali tak, že iba z hľadiska potrieb slovenčiny sa skupina samohlások považuje za označenie kvantity, napr. preto, že je problematické napísať dĺžeň nad skupinu samohlások, nemáme uspokojivé riešenie. Príklad: *Toulouse – toulousky*. V tomto prídavnom mene má, podľa K. Palkoviča – a obdobné stanovisko zastáva aj L. Dvonč, dĺžku predposlednej slabiky signalizovať skupina samohlások *ou*. Avšak tá istá skupina je aj v prvej slabike mena. Tam samozrejme dĺžku signalizovať nemôže, pretože by uplatnenie rytmičného zákona vyzeralo celkom ináč. Nie je ťažké uviesť rad názvov miest, v ktorých sú viaceré skupiny samohlások: *Beaujolais, Clairvaux, Fontainebleau, Fourmies, Châteauroux, Malaunay, Palaiseau, Roubaix*. Jestvujú aj mená, v ktorých je popri skupine samohláskových grafém aj graféma, ktorá by sa dala priradiť ku grafémam uvádzaným L. Dvončom: *Angoulême, Boussières, Fougères*. Vôbec nie je zrejmé, ktorá z viacerých samohláskových skupín, prípadne či samohlásková skupina a či určitá graféma, je signálom dĺžky. V odvodenom adjektíve predsa signalizuje dĺžku/krátkosť predposlednej slabiky dlhá/krátka prípona (*-ský* alebo *-sky*). Problém je však v tom, ktorú príponu použiť.

Vo francúzštine kvantita vokálov nesúvisí s pravopisom. Porov.: *Bourg* [búr], ale *Bourges* [burž], *Bourget* [burže]. Ako sme už podotkli, je úzko spätá s prízvukom a závisí od zvukovej realizácie niektorej z dĺžiacich spoluhlások. Snaha spojiť ju s grafematickou podobou slov neprináša riešenie danej problematiky.

Vo francúzštine je koncová slabika základnej podoby názvu krátka alebo dlhá. V slovenčine, v slovenskom jazykovom prostredí, pri počutí originálnej zvukovej realizácie mena, jej kvantitu vnímame rovnako alebo odlišne. Na odlišnom vnímaní sa podieľa v didaktike cudzích jazykov dobre známy filter, vytvorený návykmi na sluchovú percepciu materinského jazyka, v našom prípade najmä na pomer krátka samohláska : dlhá samohláska zvyčajný v slovenčine. Pri vnímaní písomnej podoby mena nemá bežný (neodborný) úzus (= používanie cudzojazyčných prvkov v prijímajúcom jazyku používateľmi profesionálne

neškolenými vo vysielajúcom jazyku) prostriedky na identifikáciu pôvodnej dĺžky/krátkosti. Má ich odborná úzus (t. j. používanie cudzojazyčných prvkov v prijímaujúcom jazyku profesionálne školenými odborníkmi vo vysielajúcom i cieľovom jazyku). Odborný úzus však postupuje nejednotne. Možno predpokladať, že príčina tejto nejednotnosti spočíva v uplatnení troch rozličných postupov, prípadne v ich nesystematickej kombinácii:

1. vychádza sa z pôvodnej francúzskej kvantity a tá sa rešpektuje a preberá do slovenčiny; v tom prípade pôvodná koncová krátka slabika ostáva krátkou a pôvodná dlhá dlhou;

2. vychádza sa z vedomia pozičnej viazanosti francúzskej dĺžky na prízvuk: francúzsky dlhá prízvukná slabika sa vo francúzskom deriváte dostáva do neprízvuknej pozície a je v nej aj v slovenskom deriváte (okrem dvojslabičných, ale slovenský prízvuk negeneruje kvantitu) a v tom prípade sa francúzška dlhá mení v slovenčine (ale aj vo francúzštine) na krátku;

3. vychádza sa z akustickej podoby slovenského vnímania francúzskych krátkych prízvukných samohlások: v slovenčine ich často vnímame ako dlhé a v tom prípade sa pôvodná francúzška krátka mení v slovenčine na dlhú.

Oblasť odvodzovania adjektív od francúzskych zemepisných názvov je dokonalou ilustráciou problémov vznikajúcich stretnutím a konfrontáciou dvoch odlišných jazykových systémov. Oproti sebe stoja francúzška kvantita a slovenská kvantita, francúzske samohlásky dlhé polohou a slovenské samohlásky dlhé povahou, francúzsky prízvuk na poslednej a slovenský prízvuk na prvej slabike. Úzus, a to ani odborný, nevie dôsledne prekonať dané rozpory. Musí to dokázať kodifikácia, ak má plniť svoju funkciu. Kodifikačný postup sa pokúsime analyzovať z hľadiska odborného a bežného úzu.

Vychádzať pri písanej podobe názvov z francúzskej kvantity vyhovuje odbornému, nevyhovuje bežnému úzu. Ten nemá prostriedky na identifikáciu pôvodnej kvantity, pretože ani špecifické grafémy ani skupiny grafém nemožno považovať za signál kvantity. Vo francúzštine môže byť dlhou aj samohláska označená jednou grafémou bez rozlišovacieho znamienka, porov. *Chambord* [šambór], a naopak, špecifické grafémy alebo skupiny grafém nemusia vždy označovať dlhú samohlásku, porov. *Beauvais* [bove], *Labrède* [labred], *Nîmes* [nym].

Vychádzať zo slovenského vnímania francúzskej kvantity je nanajvýš problematické. Určitú jednotu vo vnímaní francúzskej kvantity možno dosiahnuť azda iba pri dlhých samohláskach, ktoré sa vnímajú tiež ako dlhé. Francúzske krátke vnímame raz ako krátke, raz ako dlhé, porov. pri apelatívach prevzatých z francúzštiny opozície typu *lorñon*, *pardon:salón*, *bontón* alebo *byro*, *tablo:plató*, *žabó*, či rozkolísanosť prepisu výslovnosti slova *timbre* [tembr aj témb]. Okrem toho zvoliť cestu ústnych prejavov ako základ kodifikácie odvodzovania prídavných mien na *-ský/-sky* od francúzskych zemepisných názvov v spisovnej slovenčine by mohlo priniesť ďalšie sporné aspekty. Ústny prejav nie je cestou typickou pre preberanie cudzích slov do slovenčiny: cudzie slová vchádzajú do prijímajúceho jazyka v sprievode svojej pôvodnej grafickej podoby a z nich najmä propriá ju vlastne nikdy neopúšťajú. Podiel zdomácnených tvarov vlastných mien je menšinový. Grafická a fonická podoba slova sa navzájom ovplyvňujú a asimilácia apelatív v zdomáčovacom procese vyústi často do písanej podoby, v ktorej sa prejavuje vzájomný vplyv oboch podôb vo vopred neurčiteľnej proporcii. Ukazuje sa, že spisovný ústny prejav pri produkovani niekedy kuriózných pádových alebo derivovaných tvarov vlastne vôbec neberie do úvahy ich stvárnenie v písme.

Aplikovať pri derivácii pozičnú viazanosť francúzskej dĺžky na prízvuk, t. j. vyslovovať dlhú v základnom tvare a krátku v odvodenom, vyhovuje z hľadiska systému francúzskeho jazyka i z hľadiska odborného úzu. Alternácia dlhá/krátka v základnom a odvodenom mene však nie je cudzia ani bežnému úzu. Objavuje sa v domácich slovách,

napr. *Váh, vážsky* – *Považie, považský, dážd' – daždivý, smútok – smutný, úžitok – užitočný, vôl – volský, kôň konský*, atď., aj v slovách cudzieho pôvodu, napr. *história – historický, ilúzia – iluzórny, séria – seriál, génus – genialita, geniálny, dráma – dramatický, téma – tematický, klíma – klimatický, fáma – famózný, štúdium – študijný*, atď. Zmena krátkej na dlhú nastáva v odvodzovacom základe pri niektorých adjektívach na *-sky*: *Topoľčany – topoľčiansky, Margecany – margeciarsky, občan – občiansky, mešťan – meštiansky* (Dvonč, 1955, s. 66). Podobne: *Detva – detviarsky*. Tieto doklady svedčia o tom, že pri slovotvornom procese sa v slovenčine vyskytujú kvantitatívne alternácie.

Pozornosť si zaslúži aj fakt, že sa v niektorých prevzatých slovách odráža zmena kvantity súvisiaca so zmenou prízvuknej pozície slabiky na neprízvučnú pozíciu, porov. *šanson – šansoniér, šansoniérka; šampión – šampionát*. Podobne: *nobles – nobl (hovor.), kanón – kanonier, kantón – kantónálny, kariéra – karierizmus, garsónka – garsoniéra, garderoba – garderobier, garnírovať – garnitúra, škandál – škandalizovať, próza – prozaik*. Porov. aj *bordó – bordový*.

Podľa nášho názoru by sa teda dalo vychádzať z grafickej podoby a k odvodzovaciemu základu (jeho prípadné morfológické variácie porov. Sekvent, 2005) jednotne pripájať dlhú príponu *-ský*. To znamená, že predposledné slabiky derivátov by boli vždy krátke. Neodporuje to francúzskemu systému ani výrazne prevažujúcej tendencii v odbornom úze a v súbore derivátov uvádzaných v SSJ. V prípade, že základná podoba názvu má v poslednej slabike dlhú samohlásku, v deriváte sa táto samohláska skracaje, napr. *Bordeaux [bordó] – bordeauxský [bordoskí], Tours [túr] – tourský [turskí], Bône [bón] – bônský [bonskí], Nevers [nevér] – neverský [neverskí], Limoges [limož] – limogeský [limožskí], Nantes [nánt] – nantský [nantskí]*, atď., porov. aj Ripka (2008). Alternácia dlhá/krátka sa napokon vyskytuje aj pri niektorých derivátoch od francúzskych zemepisných názvov uvedených v SSJ (príklady sme uviedli vyššie). Neaplikuje sa však dôsledne.

Predkladané riešenie odstraňuje aj (zdanlivý) problém nevyznačovania dĺžky v predposlednej slabike derivátu v prípade, keď je prípona krátka; francúzske znamienka nie sú znakom dĺžky. Pri poslovenčovaní grafickej podoby derivátov s tým treba rátať a prípadne ich aj vynechávať, napr. *Liège – liěžsky – liěžský – liežský*. K vynechávaniu špecifických francúzskych znamienok dochádza v bežnom úze často, pravda, nie vždy systémovo a na osoh veci.

Pri celkom zdomácnených francúzskych zemepisných názvoch sa dĺžka koncovkej slabiky odvodzovacieho základu zachováva aj v deriváte, napr. *Paris – Paríž, parížsky, Orléans – Orleán, orleánsky*.

Poznámka. Pri francúzskych miestnych menách zakončených na *-y* sa používajú prípony:

1. *-ský*; pripája sa k variantu kmeňovej morfémy, napr. *Nancy – nancyjský, Vichy – vichyjský, Cluny – clunyjský, Clichy – clichyjský*;
2. *-istický*; vzhľadom na jej sémantickú informáciu pripadá do úvahy iba pri mene *Vichy – vichistický* (Sabol, 1973).

Zaznamenali sme aj príponu *-iansky*, porov. *grenobliansky* (SSJ), jej použitie ostane zrejme ojedinelým vzhľadom na osamotenú tvarovú podobu toponyma *Grenoble* vo francúzštine. Koncové *-y* v tejto prípone je samozrejme vždy krátke.

Navrhované riešenie je v súlade s prevládajúcou tendenciou úzu a doteraz kodifikovaných podôb odvodených adjektív. Z hľadiska bežného úzu ide o najjednoduchšie riešenie problému a z hľadiska odborného úzu o riešenie najmenej konfliktné v rovine písaného jazyka. V rovine hovoreného jazyka by mohli vzniknúť problémy, ak by sa výslovnosť krátkej predposlednej slabiky derivátu prenášala do základnej podoby, v ktorej je prípadne odôvodnená dlhá samohláska. Jednotnosť kodifikácie a ustálenosť úzu by boli spoľahlivým vodidlom pre rečovú prax, podobne ako je tomu pri alternáciách dlhá/krátka pri

všeobecných menách. Z hľadiska spisovnej slovenčiny považujeme za mimoriadne dôležitý fakt, že toto riešenie nevznáša do jej systému cudzí prvok, pretože alternácie dlhá/krátka a krátka/dlhá v základnom a odvodenom slove v nej bežne fungujú pri domácich aj prevzatých slovách. Podstata rytmického zákona ostáva nedotknutá.

Ide samozrejme o kompromisné riešenie. Francúzština „odstupuje“ od dlhej samohlásky v predposlednej slabike slovenského derivátu na *-ský* (je to však v úplnom súlade s fungovaním jej kvantity pozične viazanej na prízvuk) a slovenčina „netrvá“ na striktnej aplikácii krátkej prípony *-sky* pri francúzskych zemepisných názvoch s dlhou samohláskou v poslednej slabike základného tvaru (a to je v súlade s fungovaním kvantitatívnych alternácií v základných a odvodených slovách domácich aj cudzích). Je evidentné, že k ústupkom dochádza v drobnostiach pri zachovaní podstatnejších systémových črt príslušných rovín (v našom prípade fonetickej a derivačnej) oboch jazykov. Ich konfrontácia v danom prípade nachádza prijateľný modus vivendi.

Príslušné pravidlo by sa dalo formulovať takto: Prídavné mená od francúzskych zemepisných názvov sa tvoria príponou *-ský*. V prípade, že je v poslednej slabike odvodzovacieho základu dlhá samohláska, v prídavnom mene sa vysloví ako krátka. Prídavné mená od zdomácnených zemepisných názvov majú obvyklé zaužívané podoby.

Osobitne chceme podotknúť, že ide o riešenie ad hoc. Ak pripúšťame zmenu pôvodnej dlhej samohlásky na krátku v slovenskom deriváte na *-ský*, neznamena to predbežne, že z toho mienime vyvodzovať ďalšie závery a dôsledky, napr. pre kvantitu vo francúzskych osobných propriách alebo v apelatívach francúzskej proveniencie či pre kvantitu pri odvodzovaní adjektív na *-ský/-sky* od zemepisných názvov preberaných z iných jazykov. Tieto aspekty a súvislosti sme zámerne z našich úvah vynechali. Nazdávame sa, že v danom prípade bolo z metodologického hľadiska užitočné celkom sa sústrediť na relevantné faktory skúmanej problematiky.

Zoznam literatúry

- DOHALSKÁ, M. – SCHULZOVÁ, O.: Fonetika francouzštiny. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1992.
- DVONČ, L.: Rytmičský zákon v spisovnej slovenčine. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1955.
- DVONČ, L.: Rytmičský zákon v adjektívach od cudzích zemepisných názvov. Slovenská reč, 39, 1974, s. 101-109.
- HORECKÝ, J.: Prídavné mená od názvov miest. Kultúra slova, 31, 1997, s. 134-138.
- KRÁL, Á. – BARTOŠ, J.: Výslovnosť francúzskych osobných mien v slovenčine. Slovenská reč, 54, 1989, s. 22-29.
- Morfológia slovenského jazyka. Red. J. Ružička. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1966.
- OHNESORG, K.: Nástin fonetiky jazyka francouzského. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1965.
- PALKOVIČ, K.: Pravopis adjektív typu Haagsky. Slovenská reč, 40, 1975, s. 359-361.
- POVAŽAJ, M.: Cudzie zemepisné názvy v slovenskom texte. Kultúra slova, 30, 1996, s. 85-89.
- Pravidlá slovenského pravopisu. 11. vyd. Bratislava, Vydavateľstvo SAV, 1971.
- Pravidlá slovenského pravopisu. 1. vyd. Bratislava: Veda 1991.
- Pravidlá slovenského pravopisu. 3., upravené a doplnené vydanie. Bratislava: Veda 2000.
- RIPKA, I.: Zemepisné názvy, obyvateľské mená. Ottovo nakladatelství, Bratislava: 2008.
- SABOL, J.: Vichy – vichyjský, vichistický. Slovenská reč, 38, 1973, s. 319-320.
- SEKVENT, K.: Francúzska kvantita v porovnaní so slovenskou. Acta Facultatis Paedagogicae Universitatis Šafarikanae. Studia Philologica. Annus III. Prešov 1996, s. 39-47.

SEKVENT, K.: Les aspects morphématiques des adjectifs slovaques en -ský/-sky dérivés des noms de lieux français. Etudes françaises en Slovaquie 1996. Red. M. Pažítko. Bratislava, Pedagogická fakulta Univerzity Komenského 1997, s. 43-46.

SEKVENT, K.: Morfematické aspekty slovenských adjektív na -ský/-sky odvodených od francúzskych zemepisných názvov. Slovenská reč, 70, 2005, č. 4, s. 228-234.

Slovník slovenského jazyka. VI. zväzok. 1. vyd. Bratislava Vydavateľstvo SAV 1968.

Les adjectifs slovaques en -ský/-sky dérivés des noms de lieux français

Résumé

En slovaque, plusieurs suffixes sont disponibles pour dériver les adjectifs à partir des noms de lieux slovaques et des noms de lieux d'origine étrangère y compris les noms de lieux français. Les plus couramment utilisés sont les suffixes -ský (avec un i long) et -sky (avec un i bref). La base servant à ajouter un suffixe est la forme d'origine, modifiée parfois légèrement quant à la composition morphématique, du nom de lieux français. Une loi linguistique, appelée « loi rythmique », prescrit qu'en slovaque le suffixe long soit ajouté à la base terminée par une syllabe brève et le suffixe bref à la base terminée par une syllabe longue, deux syllabes longues ou deux syllabes brèves ne pouvant se suivre dans l'adjectif dérivé. Le problème se pose alors d'identifier correctement la quantité de la dernière syllabe de la base dérivationnelle.

L'analyse des adjectifs dérivés à l'aide des suffixes -ský/-sky et relevés dans l'usage (traductions littéraires), dans des dictionnaires du slovaque et même dans des études linguistiques, révèle bon nombre de flottements et de contradictions concernant le choix du suffixe dus en principe aux difficultés d'identification de la quantité finale du nom français. Les voyelles françaises longues sont en effet perçues parfois comme brèves et vice versa. L'usage ne dispose pas de moyens sûrs de reconnaître les signes graphiques qui indiquent ou n'indiquent pas la longueur d'une voyelle.

Pour y remédier, nous proposons de n'utiliser que le suffixe long -ský. Evidemment, la pénultième de l'adjectif dérivé est alors brève. De cette façon, la loi rythmique est appliquée avec renversement de la hiérarchie : ce n'est pas la quantité de la forme de base qui impose la quantité du suffixe, mais celle du suffixe qui impose, le cas échéant, l'abrégement de la voyelle longue du mot de base. Les alternances quantitatives voyelle longue/brève, voyelle brève/longue dans des mots de base et leurs dérivés sont un phénomène qui n'est pas étranger à la langue slovaque. Les adjectifs slovaques dérivés des noms de lieux slovaquisés conservent leurs formes usuelles.